

**АДЛЮСТРАВАННЕ СТАНУ ШКОЛЬНАЙ АДУКАЦЫІ
Ў ПЕРЫЯД ПОЛЬСКА – САВЕЦКАЙ ВАЙНЫ НА СТАРОНКАХ
БЕЛАРУСКАМОЎНЫХ ПЕРЫЯДЫЧНЫХ ВЫДААННЯЎ 1919 – 1921 гг.**

А.Г. Трубчык, аспірант

Неуковы кіраўнік – А.М. Літвін, д.г.н., прафесар

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Матэрыялы перыядычнага друку з’яўляюцца адной з важнейшых крыніц, выкарыстанне якой дазваляе раскрыць найбольш цікавыя і маладаследаваныя пытанні гісторыі. Пры вывучэнні праблем школьнай адукацыі на тэрыторыі Беларусі ў час польска – савецкай вайны, зварот да тагачаснай прэсы дае магчымасць вызначыць умовы, ў якіх апынулася школьніцтва, а таксама асаблівасці развіцця школьнай справы ў розных рэгіёнах Беларусі.

Штодзённая газета “Беларуская думка”, выдавалася ў Вільні з 28. 04.1919 па 27. 07 1919 года (выйшла 56 нумароў). Першы рэдактар і выдавец І. Вайцяховіч . Газета стаяла на пазіцыях самавызначэння Беларусі, значная ўвага надавалася пытанням польска – савецкай вайны. З першых нумароў бачна крытыка палітыкі як бальшавікоў, так і польскага ўрада, якія “рыхтуюць падзел Беларусі”. У адносінах пытання школьнай адукацыі, газета абмяжоўвалася друкаваннем аб’яў аб адкрыцці настаўніцкіх курсаў, вынікаў правядзення беларускіх з’ездаў настаўнікаў Гродзенскай губерні, навін аб дзейнасці беларускай гімназіі ў Гродна, а таксама заклікамі да насельніцтва змагацца за беларускія школы. У 42 нумары за 11 ліпеня 1919 года былі надрукаваны патрабаванні П з’езду беларускіх настаўнікаў Гродзеншчыны да польскіх улад : спыніць перашкоды ў культурна – асветнай працы беларускіх настаўнікаў, а таксама дазволіць вольна рабіць сходы ў справе народнай асветы; ўсе беларускія народныя школы, якія зачынены, павінны быць адбудаваны і каб у будучыне адчыняліся толькі беларускія школы, якіх жадае сам народ; ўсе назначэнні настаўнікаў павінны рабіцца ў паразуменні з Радай беларускага вучыцельскага саюзу Гродзеншчыны; вырашыць пытанне аб плаце настаўнікам, якую яны не атрымлівалі з пачатку польскай акупацыі (красавік, май, чэрвень) [1, с.3]. Праз чатыры дні пасля выхаду гэтых патрабаванняў газета была забаронена польскімі ўладамі, а супрацоўнікі арыштаваныя.

Палітычная, эканамічная і літаратурная газета нацыянальна – дэмакратычнага кірунку пад назвай “ Беларусь” выдавалася ў Мінску з 21 . 10. 1919 па 9. 07. 1920 год (рэдактар і выдавец ў 1919 годзе Я. Луцэвіч, з 1920 года рэдактар Я. Лёсік). Усяго выйшла 26 нумароў. На першай старонцы звычайна друкаваліся навіны аб ходзе ваенных дзеянняў, а таксама асвятляліся палітычныя падзеі, якія адбываліся ў свеце. Шэраг нумароў газеты ўтрымлівае асобны раздзел “ Школьная справа”. Ён быў прысвечаны звесткам аб становішчы школьнай справы на Міншчыне, якія падавалі настаўнікі. Адрасаваліся гэтыя нататкі часцей за ўсё беларускай школьнай радзе Міншчыны, якая потым адказвала зваротамі да школьнага інспектара. З матэрыялаў бачна, што не гледзячы на развіццё школьнай справы на Міншчыне, беларускае школьніцтва знаходзілася ў цяжкім становішчы. Адчыніць польскую школу, як пісала настаўніцтва, было вельмі лёгка, а жаданне працаваць у беларускай выклікала шэраг праблем. Нават калі настаўнік мог прадставіць школьнаму інспектару пратакол з сходу бацькоў, якія пажадалі стварэнне беларускай школы, у улады узніклі новыя патрабаванні. Напрыклад, ад настаўніка Пярэжарскай школы Ракаўскай воласці Мінскага павета школьны інспектар запатрабаваў ведання польскай мовы каб выкладаць яе ў бе-

ларускай школе як абавязковы падмет. Беларуская школа не была адчынена, бо веданне польскай мова настаўнікам не задаволіла інспектара [2, с.3]. Вельмі часта настаўнікі скардзіліся на самую беларускую школьную раду, якая, як відаць з матэрыялаў, амаль не аказвала рэальнай дапамогі на развіццё беларускіх школ. Настаўнікі скардзіліся, што акрамя інструкцый і парады “змагайцеся на месцах!”, нічога ад кіраўніцтва Рады не атрымоўваюць. Адна з беларускіх вясковых настаўніц нават заявіла: “Зачыняйце школьную Раду, інакш мы самі гатовы будзем думаць, што вы прыкрываеце сабою тое, што робіцца – русіфікацыя працягваецца і шпарка ідзе паланізацыя дзяцей беларускай вёскі!” [3, 4].

Беларуская каталіцкая газета “Крыніца” выдавалася з 1919 года ў Вільні, друкавалася лацінкай (рэдактар і выдавец з 1919 года ксёндз Адам Станкевіч). Акрамя палітычных пытанняў, асноўную ўвагу надавала прапагандзе нацыянальнай свядомасці сярод беларускага насельніцтва, а таксама рэлігійнаму выхаванню. Жорстка крытыкавалася палітыка, якая дапускала, што беларусы – католікі павінны вучыцца на польскай мове, а праваслаўныя – на рускай. У газеце друкаваліся аб’явы ад адкрыцці настаўніцкіх курсаў, выніках праведзеных заняткаў. Так, вядома, што 25 кастрычніка 1919 года 233 настаўнікі скончылі беларускія настаўніцкія курсы ў Вільні [4, с. 5]. Дзейнасць Цэнтральнай беларускай рады Віленшчыны і Гродзеншчыны, як сведчаць матэрыялы газеты, была накіравана на развіццё беларускай школьнай справы. “Крыніца” рэгулярна друкавала “справаздачы” аб дзейнасці арганізацыі: аб падачы прашэнняў да Генеральнага Камісірыята усходніх зямель аб выплаце жалавання беларускім настаўнікам, аб дазvole адкрыцця беларускіх школ на Слонімсшчыне, якія забаранілі мясцовыя ўлады.

Матэрыялы, змешчаныя на старонках выдання, “Беларускае слова” (палітычная, эканамічная і літаратурная газета, выдавалася штотдзённа ў Гродна з 1920 года пад рэдакцыяй В. Адамовіча) дазваляюць прасачыць дзейнасць Беларускай школьнай рады Гродзеншчыны ў 1920 годзе. Беларускае школьніцтва знаходзілася ў складаным становішчы, характэрным для ваеннага часу. У артыкуле “Справа беларускай прасветы на Гродзеншчыне”, які быў надрукаваны ў газеце 10 снежня 1920 года, адзначалася, што ў 1919 годзе праз Беларускую школьную раду Гродзеншчыны было пададзена школьнаму інспектару Вазнякоўскаму каля 100 прыгавораў ад сялян з просьбай адчыніць беларускія школы, але створана было толькі 6 школ. Некаторыя настаўнікі працягвалі без дазволу польскіх улад выкладаць беларускую мову, нават ведаючы, што “нелегальнаму вучыцелю нядоўга даводзіцца быць на свабодзе” [5, с. 2].

Беларускамоўныя выданні адзначанага перыяду знаходзіліся на розных грамадска – палітычных пазіцыях, што дае магчымасць, у выніку іх крытычнага асэнсавання і параўнальнага аналізу, атрымаць аб’ектыўную інфармацыю, неабходную для правядзення грунтоўнага даследавання.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Беларускі з’езд Гарадзеншчыны // Беларуская думка. – 1919. – 11 ліп. – С. 3.
2. Школьная справа // Беларусь. – 1919. – 13 ліст. – С. 3.
3. Школьная справа // Беларусь. – 1919. – 14 ліст. – С. 4.
4. Аб’ява аб працы Віленскіх настаўніцкіх курсаў // Крыніца. – 1919. – 2 ліст. – С.5.
5. Справа беларускай прасветы на Гродзеншчыне // Беларускае слова. – 1920. – 10 снеж. – С. 2.